

VARLIK SORUSUNU ANLAMADA HEIDEGGER’İN *ONTİK* VE *ONTOLOJİK* YAKLAŞIMLAR ARASINDAKİ ÖNEMLİ AYIRIMI

HEIDEGGER’S SIGNIFICANT DISTINCTION BETWEEN *ONTIC* AND *ONTOLOGICAL* APPROACHES IN UNDERSTANDING THE QUESTION OF BEING

Hatice KARATAŞ*

Orcid ID: 0009-00085310-3755

Öz:

Bu makalede, Martin Heidegger’in varlık sorusu çerçevesinde tartıştığı *ontik* araştırmalar ve *temel ontolojik araştırma* yöntemleri arasındaki ayrım açık kılınacaktır. Heidegger’e göre, *Dasein*, dünya-içindeki varlığının ontolojik yapısı dolayısıyla, öteki varolanlardan farklı bir şekilde incelenmelidir. O, bu incelemeye *temel ontoloji* adını verir. Heidegger, temel ontoloji ile *Dasein*’in dünya-içinde varlığının temel varoluşsal karakterlerini ortaya koymayı amaçlar. Bu bağlamda, varlığa ilişkin anlam sorusunun ontik araştırmaların *neliğe* yönelik sorularıyla anlaşılamayacağı ve varlık sorusunun ancak *Dasein*’in varoluşunda açık kılınabileceği gösterilecektir.

Anahtar kelimeler: Varlık, ontik, ontolojik, *Dasein*, dünya-içinde-varlık, anlama.

Abstract:

In this article, the distinction between *ontic* investigations and *fundamental ontological research*, discussed by Martin Heidegger within the framework of the question of *being*, will be clarified. According to Heidegger, *Dasein* should be examined differently from other beings due to the ontological structure of its existence, being-in-the-world. He gives the name *fundamental ontology* to this examination. Heidegger aims to reveal the existential characteristics of *Dasein*’s being-in-the-world through fundamental ontology. In this context, it will be demonstrated that the question of being cannot be understood through ontic investigations which concerns with *whatness*, and that the question of being can only be clarified through *Dasein*’s *existence*.

Key words: Being, ontic, ontological, *Dasein*, being-in-the-world, understanding.

1. Giriş

Martin Heidegger’in felsefesinin özünü belirleyenin varlık sorusu olduğu söylenebilir. Soru, *varlığın anlamına*¹ yöneliktir. Bilimsel düşünmenin yüceltiği modern dönem insanı

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Doktora öğrencisi.
e-posta: hkaratas23@gmail.com

¹ “Neden varlık var da, hiçlik değil!” Bkz. Martin Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, (trans. by Gregory Fried and Richard Polt), Yale University Press, London, 2000, s. 1.

için çocuksu bir merakın ürünü gibi görülebilecek olan bu soru, Heidegger felsefesinde varlıkla kurulabilecek *sahih(authentic)* bir ilişkinin tek yoludur. Elbette, bir anlam sorusu olması itibarıyla böylesi bir soru, bir kısım insan tarafından boş bir uğraş olarak görülebilir. Emmanuel Levinas’ın da belirttiği gibi, *varlık sorusu* söz konusu olduğunda, epistemolojik bir kaygı taşımadan bir kez olsun araştırılmaya değerdir. Ona göre, varlığın anlaşılması “kişinin kaderinin söz konusu olduğu temel bir hadisedir.”² Çünkü, bizler yaşantımız boyunca tüm edimlerimizi hep bir varlık anlayışı içerisinde belirleriz. Bu anlayış, genel kanının aksine, çoğu zaman salt teorik de değildir. Öyle ki, Taylor Carman’ın belirttiği gibi, kelimeler kullanırken, bir aletle çalışırken, diğer insanlarla ilişkilerimizde hep bir varlık anlayışı içerisinde hareket ederiz.³ Ancak çoğu zaman, varlığa dair bu anlayış bizler için *muğlaktır*. Heidegger’in sorusu, bizdeki muğlak anlayışı *açık kılmanın* ve kendi varlığımızı böylesi bir *açıklık içerisinde anlamanın* bir olanağını sunar. Bu açıklık ise *ontik* araştırma yöntemleriyle değil, yalnızca *ontolojik* bir araştırmayla, *Dasein’in varoluşsal yapılarının belirlenmesiyle* mümkündür. Heidegger, *Varlık ve Zaman*’da Dasein’in varoluşsal yapılarını açığa çıkarmak ve onun varlıkla bağına açık kılmak için “uzun zamandır unutulmuş”⁴ olan bu soruyu tekrar sorar.

Heidegger’e göre, varlık sorusu yeni değildir. Ancak Batı metafizik düşünce geleneği içerisinde varlığı, bir “nelik” sorusuyla anlamaya çalışmanın sonucunda ulaşılan “varlık kavramların en tümelidir,” “varlık kavramı tanımlanamazdır,” “varlık kendiliğinden anlaşılırdır” şeklindeki *önyargılar* dolayısıyla anlaşılmadan bırakılmış, zamanla gereksiz görülmüş ve unutulmuştur.⁵ Metafizik geleneğin bu önyargıları, varlığın bir varolan gibi ele alınmasından kaynaklanır.⁶ Metafizik gelenek içerisinde *varolan* ile *varolanın varlığı* arasındaki ontolojik ayrım göz ardı edilmiştir. Bu ayrım, tek tek şeyler ile onların varlığı —o şey olarak açığa çıkmaları— arasındaki ayrımdır.⁷ Dolayısıyla Heidegger’e göre, varlığa ilişkin önyargılar bize sadece varlığın bir varolanı inceler gibi araştırılamayacağını söyler.⁸ Bu sebeple, varlık sorusunun anlaşılması başka bir araştırma yöntemini gerektirecektir.

² Emmanuel Levinas, “Martin Heidegger ve Ontoloji”, *Cogito: Heidegger: Varlığın Çobanı*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 64, 2010, s. 26.

³ Taylor Carman, “The Question of Being”, *The Cambridge Companion to Heidegger’s Being and Time*, (ed. by Mark A. Wrathall), Cambridge University Press, USA, 2013, s. 86.

⁴ Heidegger için, bu soru Yunanlıların araştırmalarına “can katan” sorudur. Ancak metafizik gelenek içerisinde unutulmuştur. Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, (çev. Kaan H. Ökten), Agora Kitaplığı, İstanbul, Nisan, 2011, s. 1.

⁵ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 2-3.

⁶ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman* s. 3.

⁷ Senem Kurtar, *Heidegger ve Poetik Düşünme*, Pharmakon Yayınevi, Ankara, 2014, s. 15.

⁸ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman* s. 3.

Carman’a göre, varlık sorusunun anlaşılabilmesi için “varlık” ve “anlam” ifadelerinin Heidegger için ne ifade ettiğini görmek gerekir. Ona göre, Heidegger için, varlık ne bir varolan, ne varolanların toplamı ne de varolanların sebebidir. Bunun gibi, *anlam* da geleneksel anlayıştaki mantıklı ve akla yatkın olmakla ilgili değildir.⁹ Çünkü, Heidegger için anlam, geleneğin anladığı biçimde, önermelerle ilgili ya da önermelerde aranan türden bir şey değildir. Ona göre, anlam önermeleri de olanaklı kılan varolanlarla *karşılaşmamızın* nasıl mümkün olduğu ile ilgilidir.¹⁰ Bu yüzden, Heidegger için, *anlam sorusu*, bir varolanın ne olduğunu içeren tüm soruşturmalara göre önceliklidir. Yeşeren bir ağaçla karşılaşmamızın nasıl olanaklı olduğunun, ağacın ne olduğu sorusundan öncelikli olması gibi.¹¹ Tam da bu sebeple, Stephen Mulhall’a göre, Heidegger varlık sorusu aracılığıyla varlık karşısındaki *şaşkınlık* ve *hayretin* geri kazandırılmasını amaçlar.¹² Bu yüzden, varlık sorusunu çocuksu merakın ve varlık karşısındaki hayretin uyandırdığı sorulara benzetebiliriz. Peter Handke’nin *Çocukluk Şarkısı* şiirindeki sorularda bu çocuksu merakı tekrar hissedebiliriz.¹³ Varlık sorusu halihazırda sunulmuş çeşitli anlamlı ilişkiler içinde bulduğumuz dünya-içinde varoluşumuzun yeniden keşfedilmesine benzetilebilir. Heidegger için bu sorunun anlaşılmasının olanağı, soruyu soran tek varolanın yani *Dasein*’in *varlık yapısını* anlamayı gerektirir.

2. Dasein

Heidegger, varlık soruşturmasının konusunu *Dasein*’in varlığı olarak belirler. *Dasein*’in diğer varolanlar arasındaki bu önceliği onun *muğlak* da olsa bir varlık anlayışına sahip olması ile ilgilidir. Heidegger’e göre, “varlığın anlamı, bizler için belirli surette önceden hazır olmalıdır. Varlık sorusu, bu belirsiz varlık anlayışından gelmelidir.”¹⁴ Yalnız, *Dasein* varlığın anlamıyla ilgilenir, merak eder, soru sorar ve sorularına yanıt arar. Heidegger’e göre, bir şey

⁹ T. Carman, “*The Question of Being*,” s. 85.

¹⁰ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 69.

¹¹ Martin Heidegger, *Düşünmek Ne Demektir?*, (çev. Rıdvan Şentürk), Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 27-28.

¹² Stephen Mulhall, *Heidegger ve ‘Varlık ve Zaman’*, (çev. Kaan Öktem), Sarmal Yayınevi, 1998, İstanbul, s. 15.

¹³ “...

Neden ben benim de sen değilim,

Neden buradayım da orada değilim.

Zaman ne zaman başladı ve uzay nerede bitiyor.

Güneşin altındaki yaşam sadece bir rüya mı?

Gördüklerim, duyduklarım, kokladıklarım sadece dünyadan önceki dünyanın bir görüntüsü mü?

...

Nasıl olur da ben olan ben olmadan önce var değildim ve nasıl olur da ben olan ben, bir zaman sonra ben olmayacağım...” <https://feelozof.wordpress.com/category/dalinti/cocukluk-sarkisi-peter-handke/>

¹⁴ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s.5.

hakkında soru sorma ve yanıt arama o şeye dair bir ön kavrayışa sahip olunduğunun işaretidir.¹⁵ İşte Heidegger Dasein’in sahip olduğu bu muğlak varlık anlayışını, varlık sorusunun araştırılması için bir başlangıç noktası olarak belirler. Ona göre, Dasein’in varlığa ilişkin soru soran karakteri onun ontolojik varlığı ile ilgilidir. Bu sebeple, Heidegger için, Dasein bir varolan olarak ontik bakımdan incelenebilse de varlık sorusu bağlamında bizi esas ilgilendiren şey, *onun varlığa ilişkin soru soran ontolojik yapısını* açık kılmaktır.

Dasein öteki varolanlar arasında bir varolan değildir sadece. Dasein’in ontik olarak müstesna oluşu, onun bir varolan olarak kendi varlığını icra ederken bizatihi kendi varlığını mesele etmesinden kaynaklanır... Dasein kendi varlığı içinde kendini şu veya bu suret ve açıklıkla anlamaktadır. Yani Dasein öyle bir varolandır ki, varlığın kendisi Dasein’a kendi varlığı içinde ve kendi varlığı sayesinde açılır. Bir başka deyişle, bizatihi varlık anlayışına sahip olmak, Dasein’in varlık belirlenimidir. Dasein’in ontik müstesnalığı onun ontolojik olmasında yatar.¹⁶

Diğer varolanlardan farklı olarak, Dasein’in merak eden, soru soran, anlayan yapısı onu öteki varolanlar arasında öne çıkarır ve ontolojik soruşturmanın merkezinde yer almasını sağlar. Dasein’in söz konusu varlık biçimi, onun var-oluşuyla ilgilidir. Heidegger’e göre, var-oluş tarzındaki tek varolan insandır. “Kaya var olabilir, ancak varoluşa sahip değildir. Ağaç varolabilir, fakat varoluşa sahip değildir. Tanrı var olabilir, fakat varoluşa sahip değildir.”¹⁷ Heidegger, *Hümanizm Üzerine Mektuplar*’da, varoluşun insanın dünya içindeki zamansal varlık biçimi olduğunu söyler ve devamında “insanın özü var-oluştur”¹⁸ iddiasını ortaya atar. Böylelikle, mevcut-olanlara¹⁹ özgü olan tözsellik ve zamandışılık nitelikleri gibi, Dasein için de özsel bir nitelik belirleyeceksek eğer, bu ancak varoluş yani *zamansallık* olabilir. Bu açıdan, Dasein’in varoluşu tam da belirlenmişliğin zıttıdır diyebiliriz. Çünkü, Heidegger için varoluş, Dasein’in kendi imkanları olan varlığıdır.²⁰

Heidegger için, Dasein *belirlenmemiş* bir varlıktır. Belirlenmemişlik olarak Dasein, *kendini, kendi varoluş imkanları içerisinde anlar ve var eder*.²¹ Mulhall’a göre, Dasein’in

¹⁵ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s.5.

¹⁶ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 12.

¹⁷ M. Heidegger, *Metafizik Nedir?* (çev. Yusuf Örnek), TFK, Ankara, 2009, s.16.

¹⁸ Martin Heidegger, *Pathmarks*, s. 251.

¹⁹ Heidegger için ontik araştırmaların da temelinde olan tasarımsal düşünme, varolanların değişiminin ardında değişmeden kalanın, varolanın temsilinin, tasarımıdır. Böylece, varolan tüm ilişkiseliliğinden koparılmış, mevcut-olan bir temsilden ibarettir. Martin Heidegger, *On Time and Being*, (trans. by Joan Staumbaugh), Harper Row Publishers, New York, 1972, s. 56-57.

²⁰ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 151.

²¹ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 151.

imkân varlığı olması onun diğer varolanların aksine kendi varlığını problem edinmesi, “şu ya da bu” kişi olabilmesinin olanağıdır. Bu yüzden, mevcut olan bir şey her ne ise odur. Dasein ise kendi varlığı hakkında karar almakta, kendisini, imkanları olan varoluşu içerisinde anlayabilmektedir.²² Heidegger için, imkân, her bir Dasein’in *kendi* imkanları olarak anlaşılmalıdır. Her bir Dasein kendini, hep kendi imkanları içerisinde anlar ve bu imkanlar içerisinde kendi varlığını seçer. Dasein’in belirli bir özünün olmaması, varoluşunun hep kendi imkanları olması, ondan söz ederken bir şahıs zamirini gerektirir.²³ Bu yüzden Inwood’a göre, Dasein söz konusu olduğunda, sorumuz, öteki varolanlardan farklı olarak “ne” değil “kim” sorusu olmalıdır.²⁴ Kim sorusu, Dasein’in varlığının, *kendi imkanları* olmasına, onun belirlenmemişliğine işaret eder.

Dasein’in imkanlarını anlayışı yalnız *teorik* değil, daha çok *pratik* ve *tarihsel* bir süreçtir. Heidegger için, insanın en temel varoluş biçimi olan varlığı anlaması tarihseldir. Dasein, kendini, içinde bulunduğu dünyayı ve varolanları anlarken geleneksel anlayışların etkisindedir.²⁵ Eğer varlık sorusu, Dasein’in varlık anlayışı üzerinden incelenecekse, bu anlayışı etkileyen geleneksel bakış açılarını bilmek gerekir. Çünkü Heidegger için, *geleneksel metafizik* ve *bilimsel düşünme*, varlığın anlamı sorusunu sormadığı gibi, bu sorunun unutulmasının da nedenidir.

3. Ontik Araştırmalar

Heidegger için varlık sorusunu anlamak için ilk şart *muthos* anlatmamaktır. Ona göre, Platon’un *Sofist* diyalogunda örneğini görebileceğimiz *muthos*larda, Var olanlar nitelikleri bakımından incelenir ve varolan hep başka bir varolana —onun bir niteliğine— dayandırılarak açıklanır.²⁶ Oysa söz konusu Dasein olduğunda bu türden bir tanımlama varoluşu açıklayamaz. Çünkü, onun diğer varolanlardan farkı, *var-oluşudur*. Yani, Dasein’in “varlığı kendisine ait olan varlık imkanlarıdır, başka bir şey değil.”²⁷ Bu sebeple, her ne kadar öteki varolanlar belirli tür-cins ilişkileri içerisinde incelenebilse de Dasein’in ontolojik varlığı buna imkan vermemektedir. Ancak, Heidegger için geleneksel düşünme biçimi, soruların yapısını öylesine belirlemiştir ki, Dasein’in varoluşunun da “insan nedir?” gibi bir soru içerisinde, üzeri örtülmüş ve soru

²² S. Mulhall, *Heidegger ve ‘Varlık ve Zaman’* 31-32.

²³ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 44-45.

²⁴ Micheal Inwood, *Heidegger: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2000, 22-23.

²⁵ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 20-21.

²⁶ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 5.

²⁷ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 44.

belirsizlik içerisinde bırakılmıştır. Böylelikle Dasein var-oluş karakteri göz ardı edilmiş ve diğer varolanlar gibi ele alınıp, ontik araştırmaların konusu edilmiştir.

Ontik araştırmalar, varolanların “ne” oldukları üzerinden incelenmesidir. Bu tarz araştırmalarda varolanla kurulan ilişki bilme ilişkisidir. Varolanlar, belirli niteliklerine göre diğerlerinden ayrılır ve yine bu nitelikler üzerinden bir şey olarak tasarımlanır. Ancak, söz konusu varlık olduğunda daha önce de belirttiğimiz gibi o, *en genel kavram, tüm varolanların temeli* ya da *kendiliğinden anlaşılır* olduğu gerekçeleriyle sorgulanmadan bırakılır. Çünkü, ontik soruşturmalarda varolana yönelik araştırmayı, belirleyen metafiziğin tasarımıyla düşüncesidir. Varlık da *kategorik* ilişkilerle bir mevcut olan bir şey olarak tasarımlanmaktadır. Ancak, varlığı bir *nelik* sorusu ile değil de *anlam* sorusu üzerinden anlamaya çalıştığımızda, metafiziğin tanımlamaları hiçbir şey ifade etmemektedir. Heidegger, varlıkla bağı kopan bu düşünceyi anlamak için onun köklerine, kökensel düşünceden kopuşun başladığı yere yönelir. Bunun için, Varlığın (*to on*) hem *varolana* (*ta onta*) hem *varolanların varlığına* (*to einai*) işaret eden çift anlamlı kullanımının Platon’la başlayan metafizik gelenek içerisinde nasıl yalnızca “varolan” olarak anlaşıldığını göstermeyi amaçlar.²⁸

Heidegger’e göre, Sokrates öncesi filozofların varlık anlayışını belirleyen, varlığın *phüsis* olarak anlaşılmasıdır. Gelenek içerisinde *doğa* (*nature*) olarak anlamı dönüştürülen bu kavram, kökensel anlamıyla varlığın açığa çıkan ve açıklıktan ayrılan yapısına işaret eder. Heidegger’e göre, *phüsis* olarak varlık anlayışında, varlığın *açığa çıkan* zamansal karakteri korunur. Bu açıdan, *phüsis* varlığın, varolanların varlığı (*to einai*) olarak anlaşılmasının da zeminidir.²⁹ Yine, bu anlayış içerisinde Parmenides’in “düşünme ve varlık aynı şeydir” ifadesinin, varlığın *phüsis* ve düşünmenin de *noein* olan kökensel anlamları içerisinde anlaşılabilceğini düşünür. Heidegger için, kökensel anlamıyla *düşünmek* aşına olduğumuz anlamıyla bilişsel bir süreç değil, varlığın olagelmesine tanıklık eden bir tür tutumdur. Heidegger için, söz konusu anlamlarıyla varlık ve düşünme birbirine aittir.³⁰ Ancak, Heidegger’e göre, Parmenides’in ifadeleri metafizik gelenek içinde, kökensel anlamından koparılıp özdeşlik ilkesinin dayanağı olarak görülür ve bu ilke metafizik geleneğin varlık anlayışını belirler.³¹ Buna göre, düşünme, zamansal olmayanı, değişmeyi, hep aynı kalmanı düşünür. Düşünüldüğü olanın varlığı kendisiyle özdeşdir. Duyulur olanlar ise her an şimdikinden

²⁸ M. Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s.31-33.

²⁹ M. Heidegger, *Metafizik Nedir?* s.18.

³⁰ M. Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s.146-148.

³¹ Martin Heidegger, *Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım*, (çev. Necati Aça), Pharmakon Yayınevi, Ankara, 2015, 74-75.

farklı olabilirler. Dolayısıyla duyularla algıladıklarımız değişen niteliklerdir ve değişen nitelikler bize varolanın bilgisini veremez. Düşüncemiz, değişen niteliklerin arkasında değişmeden kalana yönelmelidir. Varolanın *hakiki* bilgisi ancak bu şekilde mümkün olabilir. Bu düşünce sistematik halini Platon’da bulur. Böylelikle Heidegger için, Platon’la birlikte varlıkla ilişki, değişmeden kalanı —ideaları— bilme olarak epistemolojik bir ilişkiye dönüşmüştür.³² Kesin bilgi, duyulur olanın değil, bunların da kaynağı olan *ideaların bilgisidir*. Değişen şeylere ilişkin ise sadece sanılarımız olabilir.

Geleneksel düşünmede, varolanın çeşitliliğini, değişen niteliklerini bir kenara atılır ve varolanların ortak nitelikleri üzerinden bir tanımlama yapılır. Bu tanımlama ile varolan tüm çeşitliliğinden arındırılır ve Heidegger’in mevcut-olan dediği, zamandan bağımsız bir şey olarak tasarımlanır. Bu bakış açısında varolanın varlığı, değişmeden kalan özü, değişen niteliklerin birliği ve değişen tüm niteliklerin dayandığı madde ve formun birliği olarak çeşitli şekillerde anlaşılır. Heidegger’e göre, bu üç anlayış, en temelde varlığın bir varolan olarak tasarlandığı tek bir anlayışı ifade eder. Buna göre, varolanın varlığından söz edildiğinde de nesnenin kendisi değil sadece tasarımı düşünülür.³³ Metafizik geleneğin etkisiyle, ontik araştırmalarda *varlık* ve *düşünmenin* birbirine aitliği unutulmuş, insanın varlıkla ilişkisi, *bilinçteki tasarımlara* indirgenmiştir. *Düşünmek* ise yalnızca şeylerin bilincimizdeki tasarımları arasında *mantıksal ilişkiler kurmak* olarak anlaşılmıştır.

Platon’la başlayan tasarımıyıcı düşünme, Batı’nın düşünme geleneğini belirleyen temel tartışmalarının da zeminindedir. Levinas’a göre, var olanın varlığını onun tasarımına indirgeyen düşünce, maddi ve düşünsel töz tasarımlarının da temelindedir. Diğer taraftan, antik felsefede insan modern özne gibi salt bilinç varlığına indirgenmediği için, Yunanlılar özne nesne ilişkisinin nasıl kurulacağını mesele etmemişlerdir.³⁴ Heidegger için, metafiziğin tasarlayan düşüncesinin temel kaygısı, varolana yönelik bilginin nesnel zeminini oluşturmak olduğu sürece, bilmeye yönelik her türlü çaba, nesnellik problemi ile karşı karşıya kalacaktır.³⁵

Heidegger’e göre, modern bilim ve tekniğin temelindeki *ontolojik ön kabuller* de metafizik geleneğin varlık anlayışını yansıtır. Ona göre, bilimler varolanların varlık biçimleri hakkında düşünmeden, onları birer mevcut-olan karakterinde ele alır. İnsan da diğer varolanlar gibi yine bir mevcut-olan karakterinde belirlenip, en genel anlamda bir *bilinç varlığına*

³² M. Heidegger, *Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım*, s.72-75.

³³ M. Heidegger, *On Time and Being*, s. 8.

³⁴ E. Levinas, “Martin Heidegger ve Ontoloji”, s. 21-23.

³⁵ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 70.

indirgenir. Buna göre, insanın varolanla ilişkisi de yalnız *bilme ilişkisi* içinde düşünülür. Oysa **bilme ilişkisi insanın pek çok varoluş biçiminden yalnızca bir tanesidir.**³⁶ Heidegger için, varolana yalnızca bilme ilişkisi içerisindeki yaklaşım, modern bilimin geldiği noktada, varolanı denetlenebilir, hesaplanabilir, ölçülebilir kılma ve tahakküm etme anlayışını içerir.³⁷ Heidegger’in bahsettiği anlamda bilimsel bir anlayışla ortaya çıkan güç ilişkilerini günümüz bilim dünyasında rahatlıkla gözlemleyebiliriz.

4. Temel Ontoloji

Heidegger’e göre *anlama Dasein*’ın en temel varoluş biçimidir. “İnsan varoluşu öyledir ki; varlığı anlar. Bu önerme şuna denktir: İnsan öyle biçimde varolur ki; asıl meselesi her daim kendi varoluşudur.”³⁸ Varlığı anlamak Dasein’ın kendi varlığını problem eden yapısında ortaya çıkar. O varoluş imkanlarını seçerken, hep belirli bir anlayıştan hareket eder. Öte yandan, bu anlayış, salt bir bilinç hali değildir. Çünkü Heidegger için, Dasein’ın anlaması onun geçmişinden, tarihsel varlığından ve geleneğin etkisinden bağımsız değildir.³⁹ Buna göre, Batı metafizik geleneği uzun yıllardır insanın varlıkla ilişkisini belirlemiştir. Metafizik gelenek içerisinde, insanın *nelik* sorusu üzerinden anlamaya çalışmakla, onu ego, cogito, ben, akıl, tin vb. şeklinde bir mevcut-olan olarak anlamış ve **insanın varlıkla olan bağı koparılmıştır.** Bu ilişkinin geldiği noktada “asli düşünme atlanmıştır. Onun yerine en yakınında olanı bile fark etmeyen bir düşünme harekete geçirilmiştir.”⁴⁰ Varoluş karşısında duyulan hayret ve merak yerini *teknik bir hal alan bilmeye* bırakmıştır. Bu yüzden Heidegger için, “istediği kadar zengin ve girift kategoriler sistemine sahip olsun, bütün ontolojiler, evvela varlığın anlamını yeterli ölçüde aydınlatma işini görev olarak kavramadıkça esasen kör ve öz amacından sapmış olurlar.”⁴¹ Bu yüzden, Heidegger, *Varlık ve Zaman*’da, öncelikle Dasein’ın varlığını araştıran ve tüm diğer ontolojilere öncelikli olan bir araştırmayı önerir. Onun için *temel ontoloji*, Dasein’ın varoluşunun en temel hallerini araştırmaktır. Böylelikle Dasein’ın ontolojik yapısı açık kılınarak, insanın varlıkla bağının da *örtüsü* aralanabilecektir. Heidegger, *Varlık ve Zaman*’da temel ontolojinin yöntemini *hermeneutik fenomenoloji* olarak belirler.

³⁶ Michael Inwood, *Heidegger: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2000, s.13-14.

³⁷ M. Heidegger, *Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım*, s. 25-28.

³⁸ E. Levinas, “Martin Heidegger ve Ontoloji” s.28.

³⁹ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 20-21.

⁴⁰ Kurtul Gülenç, “Bilim, Düşünme ve Varlık: Heidegger’de Fenomenolojik Hermeneutik”, *Cogito: Heidegger: Varlığın Çobanı*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 64, 2010, s. 285.

⁴¹ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 11.

Dasein’a yönelik ontolojik araştırma, ontik araştırmalardan farklıdır. Ontolojik bir araştırmada kategoriler değil, *eksistensiyaller* kullanılır. Michael Gelven’e göre, ontik araştırmalarda kullanılan kategoriler, geleneksel mantıktan elde edilirken, temel ontolojide kullanılan *eksistensiyaller* **hermeneutik fenomenolojiden** elde edilir.⁴² Eksistensiyaller, Dasein’ı türe özgü belirli niteliklere indirgeyerek değil, ontolojik varoluşu içerisinde anlamının olanağıdır. Heidegger için, temel ontolojik araştırma Dasein’ı *eylemleriyle* tanımlar. Bu sebeple, ontik araştırmalar insanı “ne” sorusu ile tanımlarken temel ontolojide kişiler “kim” olduğu sorusu üzerinden, eylemleri aracılığıyla anlaşılmaya çalışılır. Diğer taraftan, Dasein’ın arzuları, eylemlerini belirleyen kararları, geleneğin etkisinden, onun tarihsel varlığından bağımsız değildir.

Heidegger temel ontolojik araştırmanın yöntemini, öncelikle kavramın *fenomen* ve *logos* köklerinin Greklerin *phüsis* olarak varlığıyla ilişki içerisindeki anlamlarını göstererek açık kılar. Heidegger’e göre, *fenomen* “kendini-kendinde-gösteren” ve “kendini başka bir şey gibi gösteren”⁴³ şeklinde çift anlamlıdır. *Logos* ise *phüsisle* ilişkisinde “bir şeyi diğeriyle ayırt ederek bir araya getirme,”⁴⁴ “varolanın varlığının açığa çıkarılması”⁴⁵ anlamlarını taşır. Böylelikle, Heidegger için *fenomenoloji*, varolanı bir mevcut olan karakterinde apaçık bilmeyi değil, **kendini kendinde gösterenin aynı zamanda gizli kalan varlığına da işaret eden bir anlama biçimi** sunar. Bu açıdan fenomenoloji bir varolan olarak Dasein’ın zamansal varoluşu içerisinde anlaşılmasının tek olanağıdır. Çünkü, Dasein hep kendi saklı imkanlarıdır, diğer varolanlar gibi mevcut-olan bir şey olarak anlaşılamaz. Öte yandan, Heidegger için Dasein’ın varlığını *fenomenolojik olarak betimlemek*, onu *yorumlamaktır*. Bu açıdan ona göre, “Dasein fenomenolojisinin *logos*’u *hermeneuein* niteliğe sahiptir.”⁴⁶ Çünkü Dasein’ın varlığı anlaması onun *bir yorumudur*. Bu yorum ise Dasein’ın tarihsel varlığından bağımsız değildir. Heidegger’in *Varlık ve Zaman*’da önerdiği geleneksel düşüncenin yıkımı bu sebeple önemlidir. Diğer taraftan, böylesi bir düşünce hakikatin *özel* olduğu gerekçesiyle eleştirilebilir. Ancak, Heidegger için hakikat, varolanların tasarımılanması ve bu tasarımlara dair mantıksal çıkarımlarla elde edilen bir tür *apaçıklık hali* değildir. Heidegger’in anladığı türden *hakikat*, **şeylerin gerçek doğasının ve varlık biçimlerinin (her ne iseler o olarak) açığa çıkmasına**

⁴² Michael Gelven, *A Commentary on Heidegger's Being and Time*, Illinois: Northern Illinois University Press, 1989, s. 44-45.

⁴³ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 29-30.

⁴⁴ M. Heidegger, *Introduction to Metaphysics*, s. 131.

⁴⁵ S. Mulhall, *Heidegger ve 'Varlık ve Zaman'* s. 43.

⁴⁶ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 38.

olanak tanıyan bir tür açıklıktır. Bu türden bir hakikat anlayışı ise varlığın açığa çıkan ve gizlenen yapısını kabul etmektir.⁴⁷

Diğer taraftan, Heidegger için Dasein, özü gereği hep hakikat içindedir.⁴⁸ Onun, kendi varlığını problem edinmesi, salt kendine yönelmiş teorik bir süreç değildir. Aksine, Dasein’ın dünya-içinde, öteki Daseinlar ve varolanlarla ilişkide ve hep bir anlayış içerisinde olduğu bulunur. Heidegger’e göre, çeşitli ontik hakikatler de ancak Dasein’ın hakikat içinde bulunuşu ile mümkün olabilmektedir. Dasein’ın dünya-içinde varlığı, varolanların anlamlı açılanmışlığını olanaklı kılar. Dasein olmazsa ne varolanların açılanmışlığından ne de onlara dair hakikatlerden söz etmek mümkün olabilecektir.⁴⁹ Dolayısıyla, temel ontoloji ile Dasein’ın dünya-içinde kendini ve öteki varolanların varlığını anlayan var-oluşun temel fenomenleri açık kılınır.

5. I. Dünya-içindelik

Heidegger, metafizik geleneğin düşünme edimine indirgediği *özne* kavramının yerine Dasein’ın dünya-içinde varoluşunu inceler. Dasein’ın dünya-içinde varlığının anlaşılmasının önündeki engelse, dünya ve içindelik kavramlarının metafizik gelenek içerisinde belirlenmiş anlamlarıyla düşünülmesi olur. Heidegger, *Varlık ve Zaman*’da dünya fenomenin olası ontik anlamlarını belirler. Buna göre, geleneksel anlayış içerisinde dünya, uzamsal olarak içinde varolanlardan hareketle anlaşılır ve bu varolanların toplamı şeklinde açıklanır.⁵⁰ Heidegger için, dünyayı içindeki varolanlarla birlikte, mekânsal bir içindellikle açıklamak ancak Dasein olmayan varolanlar için geçerli olabilir.⁵¹

Dünyanın geleneksel anlayış içerisinde bir mevcut-olan gibi anlaşılıp onun insan varoluşundan ayrı düşünülmesi, dünyayı yalnız bilmenin nesnesi olmaktan ibaret yapmaz ayrıca Dasein’ın dünyasını da açıklayamaz. Dasein’ın dünyasıyla ilişkisi hem teorik bir bilme ilişkisinden çok daha önceliklidir hem dünyaya ilişkin her türlü ontik anlayışın olanağıdır. Levinas’ın belirttiği gibi, “Heidegger için tüm ontik karşılaşmaların olanağı dünyadır. Şeylerle dünyada karşılaştığımızı peşinen varsayarız.”⁵² Buna göre esas soru, şeylerle nasıl anlamlı bir bütünlük içerisinde karşılaştığımızdır. Bu sorunun anlaşılması, Dasein varoluşu ile ilgilidir ve varoluş söz konusu olduğunda ontik bir dünya tasavvuru Dasein’ın dünyasını bir fenomen

⁴⁷ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 239-240.

⁴⁸ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 233.

⁴⁹ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 239.

⁵⁰ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 66-68.

⁵¹ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 56.

⁵² E. Levinas, “Martin Heidegger ve Ontoloji”, s. 31.

olarak açıklayamaz. Çünkü Heidegger için, fenomenolojik açıklama varoldan gelemeyeceği gibi kategorize edilmiş ilişkiler içerisinde anlaşılması olanaksızdır. Heidegger için fenomen, “kendisini varlık olarak ve varlık yapısı olarak”⁵³ gösterendir. Bu bakımdan, ona göre, dünya-içindelik, türsel bir nitelik değil, Dasein’ın varoluşsal yapısının adıdır/kendisidir.⁵⁴

Heidegger, fenomenolojik yöntemle, Dasein’ın varoluşunu, özsel nitelikler belirleyerek değil, ilk olarak dünya-içindeki varlığının en önemsiz görünen *gündelik* varoluşundan başlayıp en temel varoluş biçimlerinin tasvirinden hareketle anlamaya çalışır. Böylelikle, metafizik geleneğin insana dair belirlenimleri yerine, onun en sık içinde bulunduğu varlık halleri üzerinden incelenir. Çünkü, Heidegger’e göre, geleneksel anlayışın aksine Dasein’ın dünyasıyla ilişkisi ne yalnız *teorik* ne de yalnızca *pratik* bir tutumla açıklanabilir. Dasein’ın dünya-içinde varlığı bu ayrımların çok daha ötesindedir. Ayrıca yapılan bu türden ayrımların da olanağını sağlar.⁵⁵ Heidegger’e göre, “ben şöyle veya böyle aşına olduğum dünyada, şurada veya burada eğleşirim, burada ikamet ederim.”⁵⁶ Geleneksel düşüncenin aksine, Heidegger’e için, dünya ve Dasein iki ayrı varlık ilişkisi içinde bulunmadığı gibi, varolanla kurulan her türden ilişki, Dasein’ın dünya-içinde varlığı sayesinde mümkündür.⁵⁷ Diğer taraftan, Inwood’un belirttiği gibi, Dasein’ın dünya-içindeliği onun varoluşuyla ilgilidir. Yani Dasein, Dasein olmayan varolanlardan farklı olarak, kendi varoluşunu belirlerken, ikamet edeceği bir dünyaya ihtiyaç duyar. Eğer Dasein kendi varlığını seçebilme olanağına sahip olmasaydı, dünyaya da ihtiyaç duymazdı.⁵⁸ Bu yüzden, dünya-içindelik Dasein’ın tercih ettiği bir ilişki değil, onun varoluşunun zorunlu bir karakteridir.⁵⁹ Öteki varolanlar da dünyadadır. Ancak onların dünyadaki varlığı uzamsal bir içindelik ilişkisidir. Oysa, Dasein’ın bunlardan farkı, **dünya içinde olduğunun farkında** olmasıdır. Dasein kendisinin ve dünya içindeki diğer şeylerin varlığının farkındadır.⁶⁰

Heidegger için, Dasein’ın dünyasıyla ilişkisi bir bilim insanının nesnesine yaklaşımına benzetilemez. Çünkü, Dasein’ın dünyası yalnızca teorik olarak kavranılabilecek kendiliklerden oluşmaz. Dasein’ın varolanlarla en öncelikli ve doğrudan ilişkisi onun gündelik ihtiyaçları için kullandığı araç-gereçlerdir. Örneğin, çekiç veya ayakkabı yapmak için kullanılan deri gibi.

⁵³ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 65.

⁵⁴ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 59.

⁵⁵ M. Inwood, *Heidegger: A Very Short Introduction*, s. 37.

⁵⁶ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 56.

⁵⁷ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 59.

⁵⁸ M. Inwood, *Heidegger: A Very Short Introduction*, s. 31.

⁵⁹ M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 59.

⁶⁰ M. Inwood, *Heidegger: A Very Short Introduction*, s. 31.

Inwood’un belirttiği gibi, bu araçlar, genellikle Dasein’ı doğrudan çevreleyen iç içe geçmiş bir dünyada bulunur, yani bir atölye veya iş yerinde. Ancak bu iç içe geçmiş dünya, daha geniş bir dünyayı işaret eder; yani ayakkabıyı satın alan Dasein’ın dünyası ile ayakkabı yapımı için gerekli deriyi sağlayan Dasein’ın dünyası gibi. Bu daha geniş dünya, doğa bilimcisinin yalıtılmış dünyasını değil, derilerin sağlandığı ineklerin ve otlakların dünyasını temsil edebilir.⁶¹ Nihayetinde, Dasein’ın dünyasında varolanlar diğer şeylerden soyutlanmış kendiliklerin toplamı değil, anlamlı bütünlük oluşturan bir dünyadır. Ona göre, “dünyayla bu türden ilişkilerin kurulabiliyor olması ancak dünya-içinde-varolma olarak Dasein’ın ne ise öyle olduğu gibi olması yüzünden mümkündür.”⁶²

Heidegger için, Varlığın Dasein’ın varlığında *ifşa* olması, Dasein’ın kendi varoluşunu mesele eden ontolojik yapısında temellenir. Ama bu ifşa, düşünmeyle erişilen teorik bir bilgi olarak değil, Dasein’ın kendi varoluşu için gösterdiği bir ilgi olarak kendini gösterir. Levinas’ın ifadesiyle “varlığı anlamak, kişinin kendi varlığıyla pür dikkat ilgilendiği bir biçimde varolmaktır. Anlamak *ilgi göstermektir*. Peki bu anlayış ve ilgi nasıl ortaya çıkar? Dünya-içinde-varolma ile.”⁶³ Heidegger, Dasein’ın dünya-içindeki varlığının, sahih bir anlayışının olanağını, kendi varlığını geleneksel anlayışlardan değil, kendi varlığından hareketle kavramasında, yani Dasein’ın zamansal varlığında bulur. Dasein tek gerçek ve son imkanı olan ölümünü sahiplenmelidir. İnsan kendini zamansal varlığından hareketle anlayıp, istemelerini, arzularını, kararlarını ve eylemlerini, buna göre tercih edebilir. Ancak böylelikle, kaderini *ötekilerin* değil kendisinin belirlediği bir varoluş biçimini doğru seçebilir.

6. SONUÇ

Heidegger için, insan varlığının bütünlüğü içerisinde anlaşılmasının olanağı olarak *temel ontoloji*, insanı tek bir bakış açısından hareketle anlamaya çalışan tüm diğer araştırmalara göre en temeldedir. Diğer tüm ontik araştırmalar bu temel ontolojiye göre ikincildir. Üstelik ontik araştırmalar, insanı, dünya-içinde zamansal varoluş olarak anlamadığı müddetçe, varlıkla kökensel ilişkimizin üzeri hep *örtük* kalacaktır.

Dasein’ın varlığına ilişkin temel ontoloji, kişinin kendi varlığını kendi sonlu imkanları olarak algılamasının ve her bir tercihinde kendi varlığını seçmesinin olanağını sunar. Seçimleri belirleyen geleneksel anlayışlar ya da başkaları değil de kişinin kendisi olduğunda, kendi

⁶¹ M. Inwood, *Heidegger: A Very Short Introduction*, s. 31.

⁶² M. Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 59.

⁶³ E. Levinas, “Martin Heidegger ve Ontoloji”, s. 30.

varlığını anlamlandırabilmenin *sahih* bir olanağı doğabilir. Ancak bu tarz bir ilişki kurmak her zaman kolay değildir. İnsanın tek gerçek varlık imkânı olan sonlu varlığıyla yüzleşmesi, seçimlerini sonuçlarıyla birlikte sahiplenebilme cesareti göstermeyi gerektirir. Bu açıdan temel ontoloji ile anlaşılmaya çalışılan apaçık bir hakikat ve bu hakikatle elde edilecek ebedi bir mutluluk değildir. Daha ziyade, Levinas’ın benzetmesiyle “örtük ve gayrisahih bir anlamadan apaçık ve *sahih* bir anlamaya geçmek, insan varoluşunun en temel dramını oluşturur.”⁶⁴ Sonuçta, Heidegger’in , *Dasein’in temel ontolojisi* ile *varoluş dramıyla* yüzleşmeye ve bu *hakikati kabullenmeye çağırır* diyebiliriz.

KAYNAKÇA

Carman, Taylor, “The Question of Being”, *The Cambridge Companion to Heidegger’s Being and Time*, (ed. by Mark A. Wrathall), USA, Cambridge University Press, 2013, 84-99.

Heidegger, Martin, *On Time and Being*, (trans. by Joan Staumbaugh), Harper Row Publishers, New York, 1972.

Heidegger, Martin, *Pathmarks*, (ed. by William McNeill), USA, Cambridge University Press, 1998. Inwood, Martin, *Heidegger: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, New York, 2000.

Heidegger, Martin, *Introduction to Metaphysics*, (trans. by Gregory Fried and Richard Polt), London, Yale University Press, 2000.

Heidegger, Martin, *Metafizik Nedir?*, çev. Yusuf Örnek, Ankara, TFK, 2009.

Heidegger, Martin, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2011.

Heidegger, Martin, *Düşünmek Ne Demektir?*, çev. Rıdvan Şentürk, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2013.

Heidegger, Martin, *Teknik ve Dönüş & Özdeşlik ve Ayrım*, çev. Necati Aça, Ankara, Pharmakon Yayınevi, 2015.

Gülenç, Kurtul, “Bilim, Düşünme ve Varlık: Heidegger’de Fenomenolojik Hermeneutik”, *Cogito: Heidegger: Varlığın Çobanı*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 64, 2010, s. 280-299.

⁶⁴ E. Levinas, “Martin Heidegger ve Ontoloji”, s. 27.

Gelven, Michael, *A Commentary on Heidegger's Being and Time*, Illinois: Northern Illinois University Press, 1989.

Kurtar, Senem, *Heidegger ve Poetik Düşünme*, Pharmakon Yayınevi, Ankara, 2014.

Levinas, Emanuel, “Martin Heidegger ve Ontoloji”, *Cogito: Heidegger: Varlığın obanı*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 64, 2010, s.19-49.

Mulhall, Stephan, *Heidegger ve ‘Varlık ve Zaman’*, ev. Kaan ktem, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998.